

Kazakistan ve Anadolu'da Yaygın Olarak Kullanılan Motiflerden Yıldız, Kuş, Koç Boynuzu, Göz, Baldak, Bereket, Gül, Boynuz Motiflerinin Tasarım Açısından Benzerlikleri

Ümit DİKMEN*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 27.10.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 17.12.2022
DOI: 10.54970/turkuaz.1195075

ÖZET

Toplumlar kendilerini oluşturan bağlara kültürel anlamda araçlarla bağlıdır. Türk Kültürünün uzun yıllar konargöçer olması, savaşlar ve gündelik yaşam tarzlarındaki değişiklikler, farklı toplumlarla kültürel etkileşime girmeleri Türk motif ve desenlerini etkilemiştir. Bu çalışmada eski çağlardan beri geleneksel bir geçmişe sahip olan Kazakistan'ın günümüzde de kullandığı motifler (hali desenleri de) açıklanarak Anadolu motifleriyle karşılaştırılmış, iki toplum arasındaki motifler ve tasarımsal benzerlikler araştırma, tarama yöntemi kullanılarak açıklanmıştır. Çalışmada Türk kültürüne ait motiflerin toplumlar arasında bağlayıcı bir etkisinin olduğunu ve bu benzerliklerin tesadüf olmadığını, her iki toplum arasında tarihten gelen bir bağ olduğunu açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Motif, Tasarım, Hali

Design Similarities of Star, Bird, Ram Horn, Eye, Hilt, Fertility, Rose, Horn Motifs Commonly Used in Kazakhstan and Anatolia

ABSTRACT

Societies are culturally dependent on the ties that form them. The fact that Turkish culture has been nomadic for many years, wars and changes in daily lifestyles, and cultural interaction with different societies have affected Turkish motifs and patterns. In this study, the motifs (carpet patterns) used by Kazakhstan, which has a traditional past since ancient times, are explained and compared with Anatolian motifs, and the motif and design similarities between the two societies are explained by using the literature review method. In the study, it is explained that the motifs of Turkish culture have a binding effect between societies and that these similarities are not a coincidence, and that there is a historical bond between both societies.

Keywords: Kazakhstan, Motif, design, carpet

* Öğr. Gör., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü, dikmen2005@yahoo.com, ORCID Id: 0000-0003-2055-9736

1. GİRİŞ

Türkler tarih boyunca konargöçer yaşamakla beraber yerleşik düzene geçene kadar farklı topluluklarla etkileşim halinde olmuşlardır. Bu nedenle bu etkileşim sonucu kültürel kodlarını yazılı birçok unsura taşıdıkları gibi motiflere de yerleştirerek vermek istedikleri mesajları bu yolla nesilden nesile aktarmaya çalışmışlardır. Bu sebeple Türk Dünyasında kullanılan birçok motif ve simge ne Türklerin kadar köklü bir tarihe sahip olduklarının da göstergesidir. Türk Dünyasını oluşturan devletlerden bir olan Kazakistan'da tarih boyunca sahip olduğu yaşayış, gelenek, örf, adetlerini kültürel imgeler yoluyla motifler üzerine taşımıştır. Bu çalışmada günümüz Kazakistan'ını oluşturan eski Türk boylarından olan Kazakların motiflerinin Anadolu motifleriyle etkileşimi araştırılarak, karşılıklı benzerlikleri tablo halinde gösterilmiştir.

2. YÖNTEM

Literatür araştırması yöntemi kullanılarak konuyla ilgili kaynaklar araştırılarak toplanmış ve bunların dışında görsel kaynaklara da yer verilerek araştırmanın sonucuna yönelik veriler elde edilmiştir. Araştırma konu ile sınırlı olmakla beraber görsel örneklerin doğrultusunda sonuç açıklanmıştır.

3. KAZAKİSTAN'DA YAYGIN KULLANILAN MOTİFLER NELERDİR?

Kazakların kilimlerinde Türk topluluklarına ait yaygın olarak kullanılan semboller, motifler vardır. Bunlar geometriksel olması yanında gökyüzü ve yıldızlarla ilişkilendirilir. Süsleme çeşitleri yünlü kilimlerde görülmektedir. Kazaklarda kilimlerin yün ile pek çok çeşidi vardır: *Sırmak, tüşkiğiz, kilem, alaşa vb.* süslemeleri kendine özel anlamlar ve hikâyeler içermektedir. Mesela, yeni evlenen kız belli bir süre sonra anne- babasının evine bir kilim gönderir. Ebeveynler gelinin gönderdiği kilimden anlam çıkararak onun gelin olarak gittiği evde mutlu olup olmadığını düşünürler. Kilimde uzun boylu insan figürü varsa bu kızın yaşadığı evde mutlu olduğunu eğer kilimde şişman ama kısa boylu bir insan çizildiyse bu o kızın yaşadığı evde mutlu olmadığını gösterir. Ancak kilimde kuş burnu motifi varsa ebeveynler kızlarının gelin gittiği evde kuşlar gibi özgür mutlu bir şekilde yaşadığını yorumlarlar.

Kazaklar günlük yaşamda kullandıkları giyim eşyalarını 'tüyetaban' (deve tabanı), 'kumurun' (kuş burnu), 'kuskanat' (kuş kanadı), 'koşkar müyüz' (koç boybuzu), 'törtkulak' (dört kulak) vb. sembollerle süslerler. Devetabanı deseni yani 'Tüyetabanlı' uzun yollar için dikilen giysilere yapılır. Kuşburnu olarak tarif edilen 'Kumurun' (kuş burnu) ve 'kuskanatları' ise özgürlüğü ve egemenliği sembol etmesinin yanında hediyelik eşyalar üzerine işlenmektedir.

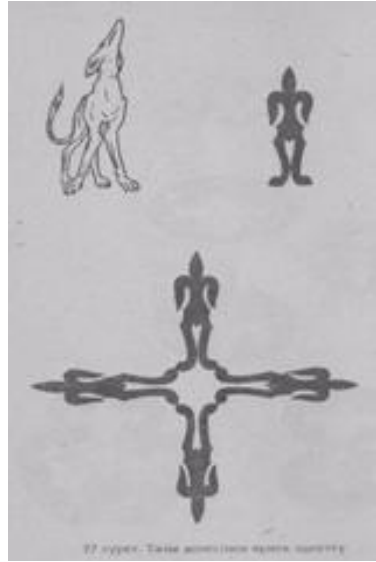
Resim 1. 'Tüye taban', Deve tabanı süslemesi.

<https://orhaajans.com/kazak-kilim-kulturunde-semboller-ve-suslemeler/>

Resim 2. Bitkilerden yola çıkılarak yapılan süslemeler

<https://orhaajans.com/kazak-kilim-kulturunde-semboller-ve-suslemeler/>

Resim 3. 'Tazı', Tazı süslemesi

<https://orhaajans.com/kazak-kilim-kulturunde-semboller-ve-suslemeler/>

Günümüzde genelde resimsel olarak kullanılan bu semboller bütün evrene ait sembollerle kaynaşmış ortak semboller haline gelmiştir. Yerel kültürlerin tamamen yok olduğunu söyleyemeyiz ve halen ayakta dururlar. Ancak çeşitlilikleriyle var olan toplumlar yüzyıllar boyunca birbirlerinden etkilenerek tarih sayfalarındaki yerlerini almışlardır. (<https://orhaajans.com/kazak-kilim-kulturunde-semboller-ve-suslemeler/>). Kazak süslemelerinde, evrenin unsurlarını bir daire, bir sarmal ve bir haç şeklinde ifade eden, güneş, toprak ve yıldızla ilişkili, kendi kültürlerine göre değiştirilmiş ve uyarlanmıştır. Bu nedenle arka zeminle desenin iç içe geçmesi, zıtlık prensibine dayalı renk görünümü Kazak süslemelerinin bir özelliğidir. Bu özellik çoğu zaman adı verilen *syrmaks ve tuskiiz* yün halıların süslemelerinde bulunabilir.

Resim 4. Zanaatkar N. Kiyasova tarafından kakma syrmak (Taldy-Kurgan bölgesi) 136x233, Devlet Güzel Sanatlar Müzesi
(Mukanov, 1981)

At, bozkır halkı arasında ata şans, ata hız ve çeviklik getireceğine inanılan süslemelerle süslenmiştir. Süslemelerde kullanılan malzemelerin bir anlamı vardı: zenginlik ve kutsallığı ifade etmek için altın veya kehribar; kırmızı mercan kişileştirilmiş neşe, inciler veya gümüş- dürüstlük ve doğruluk, Turkuaz - sadakat ve sonsuzluk, şeffaf topaz - saflığı temsil eder.

Kazak geleneksel kültür uzmanı Özbekali Dzhanibekovich Dzhanibekov' a göre, halk yaşamında yaygın olan zoomorfik motifin boynuz şeklindeki süsü, süsleme sanatının atası olarak tanımlanır. En yaygın unsuru *Koshkar muyiz'tir* - koç boynuzu, "*kut*"u simgelemekle beraber canlılık, zarafet ve refahtır. Ayrıca türevleri de vardır: *Kos muyiz* - eşleştirilmiş boynuzlar, *sykar muyiz* - bir boynuz veya *qarfa tyaq* - karga ayağı, *asha tyaq* - çatal tırnak, *qysqyrn* - kuş gagası, *qysqanat gibi motifler* - kuş kanadı, parlak "hayvan" tarzı "sanatının sayısız konusuna dayanarak Saka zamanının tasarımlarını göstermektedir (<https://www.caa-network.org/archives/15372>).

Resim 5. Zherzhatyk (saray) 46x90. "Koshkar Muyiz" süsü, keçe esaslı kontur ipleri ile uygulanır.

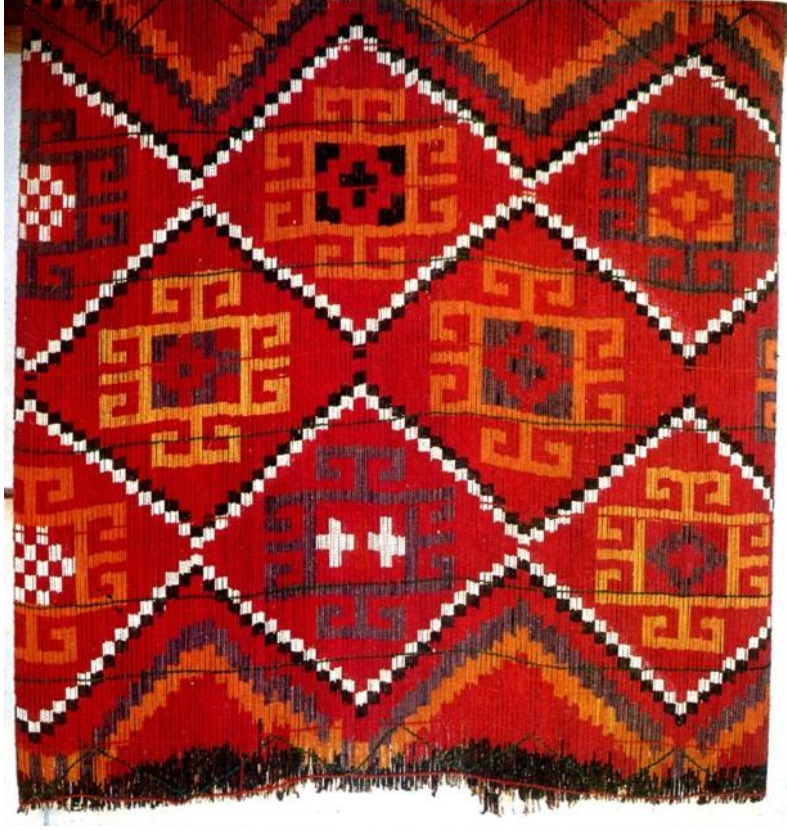
(<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

3.1. Zoomorfik Süsler

"Koshkar muyiz", Kazakların en yaygın süslerinden biridir. Bu, farklı şekillerde açıklanır: 1) göçebe kabilelerin ekonomisinin önde gelen kolunun sığır yetiştiriciliği olduğu ve atla birlikte koçun da göçebeler arasında saygı gördüğü, 2) insanların imgelerinde İslam'ın yasaklanması, 3) pagan kabilelerin ve kültürlerinin bilincini birleştiren arketipsel imgelerdir.

Kazakların keçe, dokuma ve diğer dekoratif uygulama sanatlarında "Koç Boynuzu" motifi yaygındır. İskit ve Türk mitolojisinde boynuzlu hayvanlar- argali ve koç, bir atla birlikte, evrenin üst bölümünü kişileştiren göksel bir mucizeyle ilişkilendirilir. Kazakların keçe, dokuma ve diğer dekoratif uygulama sanatlarında " Koç Boynuzu " yaygındır. İskit ve Türk mitolojisinde boynuzlu hayvanlar- argali ve koç, bir atla birlikte, evrenin üst bölümünü kişileştiren göksel bir mucizeyle ilişkilendirilir. Hayvanlarda, yay şeklindeki ve spiral şeklindeki boynuzların varlığı, cennetin insanlara hizmet etmek için gönderdikleri barışsever hayvanlar olarak seçilmelerinin ilahi işaretinin bir başka teyidi olarak algılanıyordu. (<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

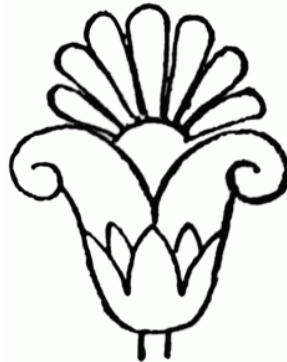
Zumorfik olanlar arasında mücevher sanatının karakteristiği olan kurt kulakları ve deri üzerine kabartma, köşelerinde at başı olan haç şeklinde "tulpar bas " atının başı, tilki kafası - "tylki bas", tuskiis için tipik bir rozet deseni bulunur. Kazak süslemesinde yaygın olanlardan biri zoomorfik desen (kozmozonik olarak da bilinir) dört kulaktır- "kaplumbağa ulak". Köşelerde dört koç boynuzu ile kesişen çizgilerden oluşan haç biçiminde bir figürdür. Merkezi halı alanı için bir desen sistemi ondan inşa edilmiştir (<https://caa-network.org/archives/15372>).

Resim 6. Shim shi, usta B.Sarsenbayeva (Dzhambul bölgesi. Fragman.Devlet Güzel Sanatlar Müzesi)
(<https://orhaajans.com/kazak-kilim-kulturunde-semboller-ve-suslemeler/>)

Süslemeler çeşitli motiflere göre sınıflandırılmıştır. Kozmogonik, zoomorfik ve bitki süsleri, zanaatkâr kadınlarının hayal gücü sayesinde ritim, ayna simetrisi ve çeşitlilik kurallarına uyarak kolaylıkla birbirine geçer, çeşitlenir ve dönüşür.

Sebze

Resim 7. Palmet motifinin, yelpaze şeklinde stilize edilmiş bir lotus çiçeği olarak Mısır'da ortaya çıktığına inanılır. Farklı türlerde Mısır palmetler hem basit ve yalnız bir çiçeğe sahip, hem de motifte yükselen güneşin varlığına sahiptir. (<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

Çiçek süsleri şu öğeleri içerir: yapraklar, palmetler * (*zhaukyzyn*), yoncalar, tomurcuklar. Çiçekler ve iç içe geçmeleri Kazak süslemesinde birlik, gelişme ve iç içe geçme kavramlarını ortaya çıkarır. Bereket fikirleri, ebedi yenilenmenin kişileştirilmesi ve hayatın yeniden canlanması, bolluk bitki ve çiçek motifleriyle ilişkilendirilmiştir. Daha çok *tuskiiler*, giysiler ve ev eşyalarında nakış tasarımlarında kullanılırlar. Halk ustaları *Mangyshlak*, örneğin, motifleri gelişmekte *øtkizbe* - curling palmet dönüşüyor kök *Uzilmes* - kıvrım boynuz benzeri olduğu tüm süs kompozisyonun ritmik birliğini oluşturulan bir trefoil veya palmetta ile tekrar tamamlanmış uzun bir gövde içine döner.

3.2. Geleneksel Kazak motiflerinin diğer Türk milletlerinin Motifleriyle Benzerlikleri

Kazak süslemesinin benzerliği sadece Orta Asya'daki diğer Türki ülkelerle sınırlı değildir. Komşu halkların kültürü, özellikle Volga bölgesi ve Sibiry, Kazak kabilelerinin kültürü üzerinde de etkisi vardır. Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar için tipik olan süslemeler, Eski Altay ve Kafkasya mezar höyüklerinden buluntuları süslemektedir. Ayrıca bu benzerlik Azeriler, Osetliler ve Alanlar, Başkurtlar, Bulgarlar, Kumuklar, Nogaylar, Tatarlar, Ukraynalılar ve onlarca halk arasında da bulunmakla beraber bunların bazıları, yukarıda belirttiğimiz gibi, yüzyılların daha da derinliklerine uzanmaktadır.

Resim 8. Oset süsleme (<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

3.2.1. Halı Motifleri

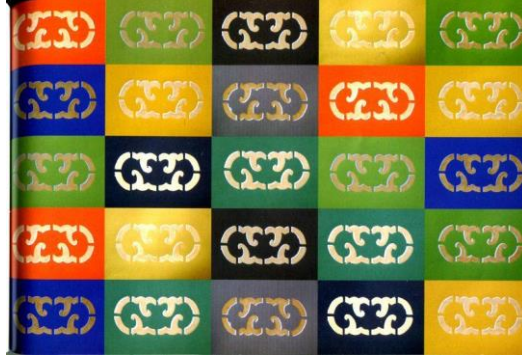

Resim 9. Başkurd (birleşik kalite)- kubbeli direklerin alt kenarı boyunca yurtların ahşap çerçevesini bir araya getiren olağanüstü güzellik ve stilizasyona sahip desenli kurdeleler .
(<https://www.caa network.org/archives/15372>)

Göçebe yaşam tarzı, halı yapımına farklı bir yaklaşım getirmektedir. Ayrı şeritlerden *dikilen* Tiftiksiz dokuma bu şekilde ortaya çıkmıştır. En yoğun emek gerektiren halılar, Kazakistan'ın güneyinde Semirechye'de ortaya çıkmıştır. Büyük İpek Yolu ve gelişmiş halı dokumacılığının bölgeleri olan İran ve Doğu Türkistan ile temaslar sonucu halıların görselliğini artırdı. Özbekali Dzhaniyev böylece komşu kültürlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkisinin gerçekleştiğini yazmıştır. (Dzhaniyev, 2019).

3.3. Günümüzde Motifler

Bugün, ulusal süs temasına yapılan yorumlar çok da bağlantılı değildir. Bağımsızlık yıllarında, özellikle 90'lı yıllarda yeni bir ulus olarak kendini tanımlama arayışında olan Kazakistan'ın görsel sanatlarındaki bu konu, çalışmalarında etno ve dekoratif üslup geliştiren uygulamalı sanatçılar ve şövale ressamı arasında özellikle popüler olmuştu. Bu sanatçılar Devlet tarafından mümkün olan her şekilde eğitilir ve teşvik edilirdi. Halk el sanatlarını desteklemek ve korumak için çeşitli devlet programları oluşturulmaktadır ve süs dekorasyonu her yerde bulunabilirdi. Mesela: Devlet sembollerinde, inşaat ve mimari komplekslerde, endüstriyel grafik ve tasarımda, binalarda duvar resimleri şeklinde, bitirme karoları, çömler ve banklar üzerinde pullar şeklinde vb. gibi. Modern sanatçılar bu süreçlere bazen ironik, bazen de kendi yorumlarıyla tepki vermişlerdir. Örneğin, Galim Madanov ve Zaursh Terekbai, tek bir tasarım üzerinden farklı renk düzenlemeleriyle kavramsal bir "Halk Resmi" yaratmışlardır.

Resim 10. Galim Madanov ve Zaursh Terekbai, "Halkın Resmi"

(<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

Resim 11. Saule Dyusembina. "Danae"

Elena ve Viktor Vorobyovs, mini labirent nesnesi "Süsleyici" de her şeyin popüler Kazak süslemesi ile anlatılmasını sağlıyor (<https://www.caa-network.org/archives/15372>).

Resim 12. Elena ve Viktor Vorobyov, "Süsleyici" nesnesi

(<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

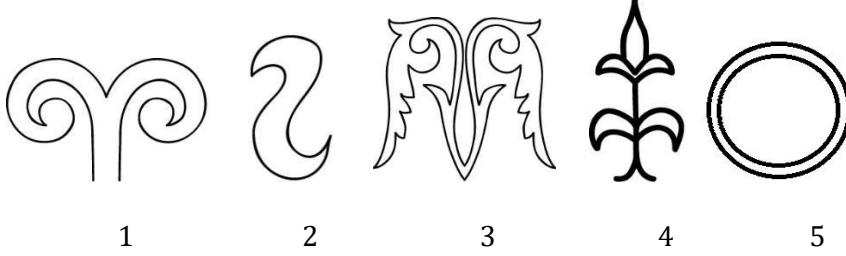
Resim 13. Dilyara Kaipova. "Embriyo" dan "Yumuşak Hayat" projesi. Fyodor Panov'un fotoğrafı (<https://www.caa-network.org/archives/15372>)

Sovyet zamanlarında ulusal kültürün doğuşu ve yaygınlaşmasının parti ideolojisiyle kontrol edilmesine rağmen, bu alandaki en önemli araştırma, Sovyet oryantalist bilim adamları, arkeologlar ve etnografların eşsiz çalışmaları ve araştırmaları sayesinde gerçekleştirilmiştir (<https://caa-network.org/archives/15372>).

Desen olarak oldukça geniş bir alana sahip olan Kazak kültürü el sanatları olarak da 200' den aşkın motifi barındırmaktadır. (Kasimanov, 1995: 7-12). Konar Göçer yaşamdan fazlasıyla etkilenen Kazak kültürü genelde doğaya ait ve hayvansal motiflerden oluşan tasarımlar kullanmışlardır. Buna örnek olarak da Kolan dokumalarında bu tasarımlara ait motifleri gözlemleyebiliriz.

Motifler halkın inançlarından etkilenerek günümüze kadar gelmişlerdir. Bu nedenle Kazakistan'ın geleneksel motiflerinin her birinin farklı anlamları vardır. El sanatı ürünlerinde *motif olarak boynuzun kullanımı ile bunu kullanan kişinin* (Resim 14) kişinin ve ailesinin zenginleşmelerini sağlayacağına inanılmaktadır. "Boynuz veya Koç Boynuzu" motifi kültürümüzde genelde karşımıza çıkan motif olmakla bu motife birlikte büyü, güç, korku gibi anlamlar yüklenmiştir. (Alp, 1998: 149). Kazak kültüründe kullanılan motif olarak *köpekkuyruğu*, koruyuculuğu gösteren anlamıyla beraber, dostluğu da göstermektedir (Resim 14). Kazakların Yurt çadırlarının kapısının dokumaları bu motif kullanılarak tasarlanmıştır. (Turganbayeva, 2009). Motif olarak bir başka örnek ise *kuğu kanadı* (Resim 14) mutluluğun, doğruluğu anlatması yanında bayan giysileri ile ona ait eşyaları da anlatmıştır. *Ağaç motifi* (Resim 14) dayanışmayı, motif olarak kullanılan su ve zikzak ise *insana ait varoluşu*, çembersel *motif* (Resim 14) ise yaşamın en önemli anını temsil etmektedir. Motif olarak kullanılan "Ağaç" ise yaşamın sürekliliğini anlatır. (Mungan vd, 2003: 6) yaşama dair bu ağaç devamlı devinim halindeki yaşadığımız evreni tasvir etmesi yanında dünyaya ait üç elementi, yerin altını, dallarının alt tarafı ve kendisine ait vücuduyla evreni, semaya doğru ilerleyen dallarının üst kesimiyle de cenneti tasvir olarak bir araya getirmektedir. Belirtmek gerekirse ağaç çeşidi olan servi burada

sonsuzluğu tasvir etmektedir. (Erbek, 2002: 164). *Çembersel Motif ise* evrendeki düzeni, merkezîyetçiliği, kâinatı sembolize etmektedir (Daşdağ, 2017: 313).

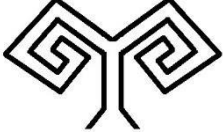

Resim 14. Motif olarak, Boynuz 2. Köpek Kuyruğu, 3. Kuğu Kanadı 4. Ağaç 5. Daire

(Özkan Tağı ve Yerdenova, 2019)

Tablo 1. Kazak kolan dokumalarında kullanılan bazı motifler

Motif	Kullanım Yeri- Adı
	“Botagöz”, devenin yavrusunun gözünü temsil etmektedir. Bu motifde görülen eşkenar dörtgen Kazak kültüründe doğurganlığı temsil etmesi yanında çocuğu doğurma işlevini devam edeceğini vurgular. Gizemli bir motif olmasının yanında göz yıkıcı etkileri olan büyük bir güç olduğuna da inanılmaktadır (Turganbayeva, 2009).
	“Baldak”; Kartal besleyicilerinin daha çok kollarında giyilen motiftir. (Kasimanov, 1995: 19). Genellikle dokumaların kolon kısımlarında kullanılır (Turganbayeva, 2009).
	“İrek” diğer adıyla zikzak; yaşamın düz olmadığını inişli çıkışlı olduğunu göstermektedir. Tusipzhan Omaralina göre; “Zikzak Deseni yaşamın yolunu ifade eder” (Kasimanov, 1995: 22). İrek motifi genel olarak tekstilde yüzey kenarlarında veya iki ayrı motifi farklılaştırmak için kullanılmaktadır.
	“Şincir veya Şincara” zincir; farklı dalgalı simgeleri ifade etmesinin yanında dokumalarda ve kilimlerde yoğun olarak kullanılmaktadır.

	<p>“Tumarşa”, nazar ve büyüden korunmak için genellikle dokumalarda sık olarak yer almaktadır.</p>
	<p>“Sınık muyiz” kırık boynuz; boynuz simgesini içeren tüm desen veya motiflerle aynı anlamı taşımaktadırlar (Kasimanov, 1995: 27).</p>

Kaynak: Özkan Tağı ve Yerdenova, 2019: 120-134.

Kazak dokumalarında kullandıkları yerlere göre anlamlandırma “basqur, dödege qur, ak qur, qur bau, ayak qur, qur tangış” vb.’dir (Kasimanov, 1995: 61). Halen kolan dokumacılığı Kazakistan’da bazı köylerde devam etmektedir. Yaşamının bir parçası olmakla beraber kolan dokumalarından keçelerin, göç sırasında, evde tasarım amacıyla vb. alanlarda yararlanılmıştır (Özkan Tağı ve Yerdenova, 2019).

4. ANADOLU’DA YAYGIN KULLANILAN MOTİFLER NELERDİR?

Anadolu Türk kilimleri birçok tasarımsal yönden önemli bir yere sahiptir. En önemli özelliği ise taşıdıkları motifler vasıtasıyla ulusun duygu, düşünce ve ortak ifade biçimlerini gelecekte de yeni nesilleri iletmeye açısından etkilidir. Motifler geleneksel el dokumalarında önemli bir yer tutar. Bu motifler nesilden nesile günümüze kadar ulaşmıştır. İnsanlar doğadaki nesnelere, yaşamın içerisinde insana yönelik olarak, bitki ve hayvan çeşitleriyle tasarımsal boyutlarda dokuma olarak kilim tekniğine uyarlamışlardır. Her yöre ve köylerin kendilerine has dokuma motifleri olmakla beraber bunlar belirli bir desenle de ifade edilmiştir. Genellikle dokumaların konuları çeşit olarak hayvansal, figüratif, soyut ve yazılı olmak üzere kategorize edilmiştir (Akpınarlı ve Balkanal, 2012).

a-Motif Çeşidi- Hayvan: Yaygın olarak kullanılanları kanatlılar, sürüngenler, böcek çeşitleri olarak dokumalara çeşitli biçimlerde işlenerek tasvir edilmiştir (Gümüş, 2015).

b-Motif Çeşidi- Bitki; Doğada var olan her türlü meyve, çiçek vb.

c-Motif Çeşidi-Geometrik; Dokumalarda kolay tasarımsal olması sebebiyle daha çok tercih edilmektedir. Eşkenar dörtgen, dikdörtgen vb.

d-Motif Çeşidi- Karışık; Üstteki motifler dışında değişik figüratif şekillerdir.

e-Motif Çeşidi- Simgesel; Dokumayı yapanın kendi duygu ve düşüncelerini aktarması için kullandığı simgesellerdir (Tarak, ibrik vb.).

4.1. Motif Kavramının Tanımı

Motifler sayesinde kültürleri tanıyarak onların taşıdığı anlam ve sembollere ulaşım hayatımıza nasıl bir etki yaptığı üzerine yaşam ve sanat arasındaki bağı kurabiliriz. Dr. Özlem Alp (2000), motiflere ait 16 biçimin anlam ve konularına göre ortaya çıktığını anlatmıştır:

- a) Sevgi, evliliği anlatan (saçı bağlamak için kullanılan bağ, küpe vb.)
 b) Bereketi anlatan, elibeline motifi, yaşam ağacı, balık, çiçekler, yapraklar, boynuz ve ejderdir.
 c) Birada olmak, çengel.
 d) Üreme ve çoğalma, elibeline motifiyle.
 e) Cesaret, boynuz ve kartal
 f) Ölümü anlatan biçimler ise kuş, sandık, mezar.
 g) İbadet etmek, el, mihrap
 h) Korkudan Korunmayı anlatmasıyla, tilki kulağı, kurt ağzı, yılan
 i) Muska, uğur ve nazarı anlatan , pıtrak, el-parmak-tarak, göz, haç, kurt ağzı, çengeldir.
 j) Ölümsüzlüğü anlatan, sevgi, su, yaşam ağacı.
 k) Saflığı anlatan, su, vazvo
 l) Yaşamdan zevk alma, yıldız, elibeline motifi, kuş, çiçekler
 n) Cennet, mihrap, çiçekler
 o) Güneş, kartal
 p) Üzüntü, hastalık, tasa, akrep
 q) Tamgalar, koçboynuzu, çengel olarak tanımlanmıştır.

Resim 15. 97 cm x 305 cm ölçüsünde kuş motifi içeren kilimin tasarımsal detayı; Yaşam ağacının üzerindeki kuşlar hayatın kendisini temsil etmektedir.

(<https://www.kilim.com/detail/k0007973-new-turkish-ki-lim-runner>, 3.2.2019.)

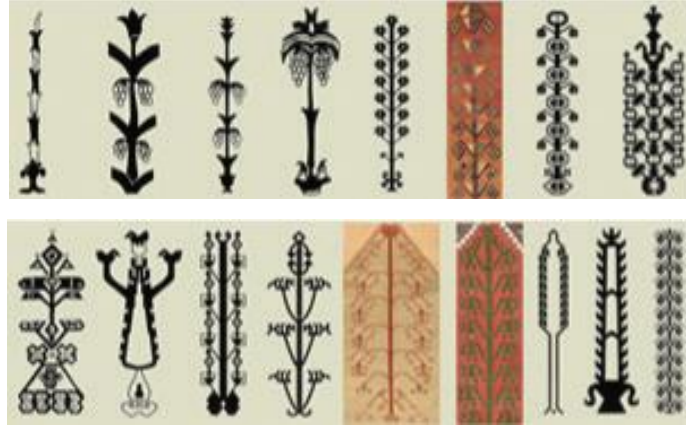

Resim 16. Dokumalarda yer alan kuş motifleri.

(<https://www.kilim.com/kilim-wiki/kilim-motifs/bird>, 3.2.2019.)

Resim 17. 1,70x 1,08 cm ölçüsünde Kayseri Yöresine ait yaşam ağacını anlatan motifli kilim
(<https://ucan-hali.com.tr/index.php/kayseri-adana-kilimler/kayseri-kilim3/7594-kayseri-kilim/7761-kayseri-kilim1/7708-kayseri-kilim/7729-kayseri-ozel-kilim>, 3.2.2019.)

Resim 18. Yaşam ağacı motifleri.

(<https://www.kilim.com/kilim-wiki/kilim-motifs/tree-of-lifei> 3.2.2019)

Resim 19. El, parmak, tarak motifleri

(<http://www.mnghalicilik.com/motifler.html>, 4.2.2019)

Resim 20. Balıkesir Kilimi- El Motifi, 252 x 145 cm, 18. yüzyıl sonu.

(<https://www.hali.com/news/suzanis-shine-in-rippon-boswells-first-vok-sale/>, 4.2.2019)

Resim 21. İbrik Motifi

(<http://www.atolyekaya.com/anasayfa/hkdesen>, 4.2.2019)

Resim 22. Erzurum kilim seccade üzerinde ibrik motifleri 157x115 cm ölçüsünde, 1850.
(https://www.liveauctioneers.com/item/19046444_erze-rum-kilim-turkey-circa-1850, 4.2.2019.)

Resim 23. Kazakistan-Tamgalı Say
(Somuncuoğlu, 2011: 318)

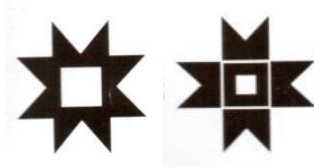

Resim 24. Ankara-Güdül Kaya Resimleri

(<http://atokyay.blogspot.com.tr/2012/12/turklerin-anadoluya-girisini.html>)

a-Yıldız Motifi:

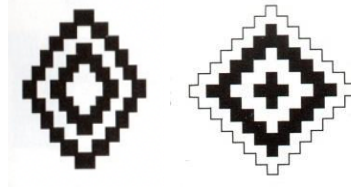
“Türk inanışlarında insanlar gökyüzünün hareketlerine göre kendi yaşantılarını belirlemişlerdir.” (Alp, 2009: 41-42). Yıldız motifi karesel düzeniyle beraber evreni temsil etmesinin yanında dört köşesi evreni anlatan simgesel bir motiftir. Bu motif Anadolu’nun tarihsel süreci içerisindeki en eski motiflerden biri olmakla beraber bu motif insanlar tarafından halı, kilim ve diğer araç, gereçlerde kullanılması açısından önemli bir yer tutar. “Türk halı sanatında örneklerini gördüğümüz Yıldız motifinin, Dünya ve Anadolu sanatında ön plana çıkmaktadır.” (Erbek, 2002: 86-88).

Resim 25. Yıldız Motifleri (Erbek, 2002: 96-99).

b-Göz Motifi:

Birçok kişiye göre, şeytani ruhların varlığına inanılmasına ek olarak insanların da gözleriyle negatif enerji yaydıklarına inanılmıştır (Gülensoy, 1989: 140) Bu nedenle birbirinden farklı formlarda göz motiflerini yaşadıkları problemlerden, kıskançlıklardan ve nazarlardan korunmak için kullanmışlardır. Bu motiflere genelde dokumalarda rastlamaktayız (Erbek, 2002: 128).

Resim 26. Göz Motifleri (Erbek, 2002: 132-133).

c-Su Yolu:

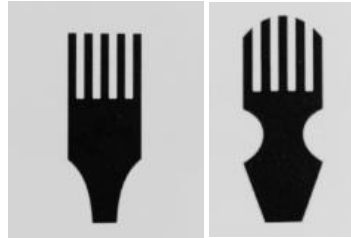
“Yaşamın ana kaynağını oluşturan suyu ve önemini vurgulamaktadır. Anadolu’da su hayatın ta kendisi olmakla beraber yeniden doğmayı, erdemi ifade eder.”
(Er ve Sarıkaya Hünere, 2012: 173).

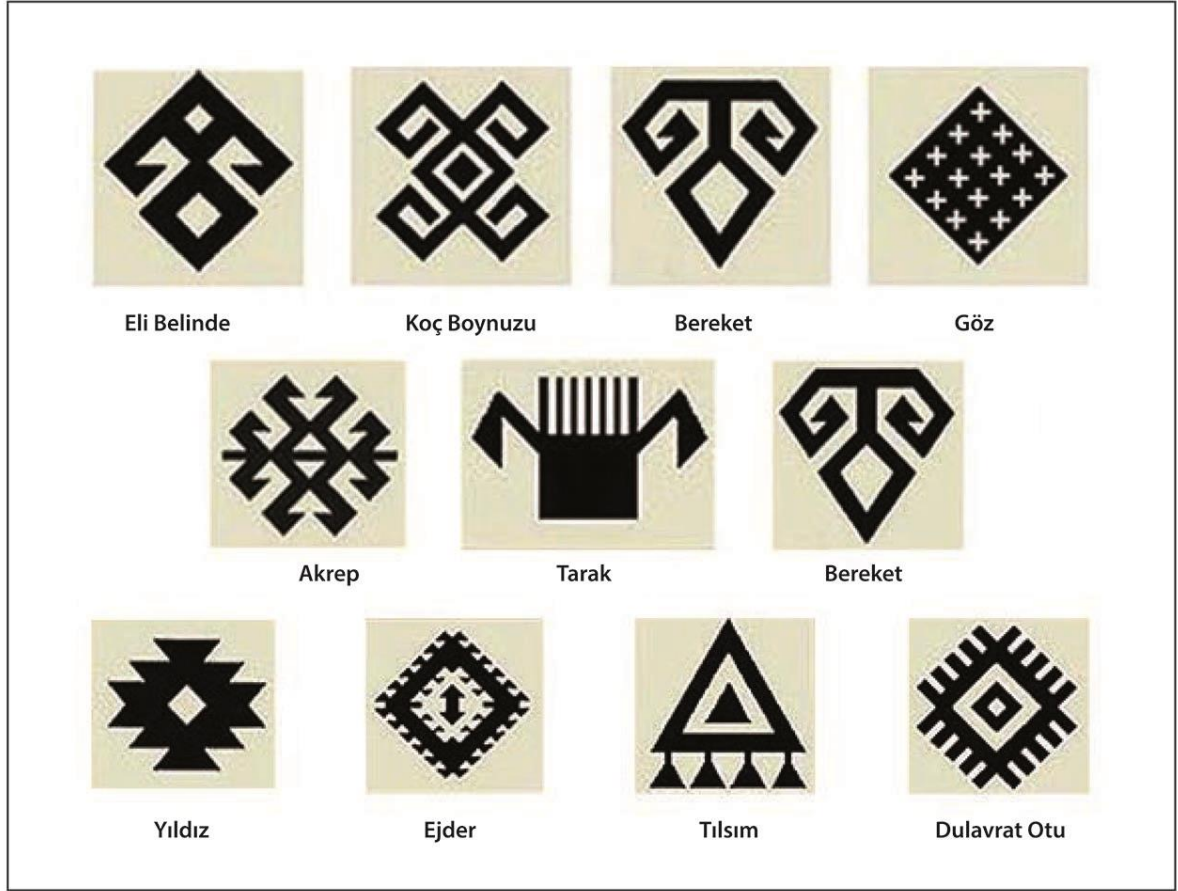
Resim 27. Su Yolu Motifleri (Erbek, 2002: 106).

d-El:

El motifi, tanrıya açılan elleri göstermesinin yanında secdeye varılırken elin nereye konulacağını da ifade etmektedir (Aldoğan, 1988: 87; Akt, Akpınarlı ve Özdemir, 2016: 964). El motifinin yorumu ise beş çubuk, beş nokta biçiminde olup gerçekçi şekilde tasvir edilmiştir (Erbek, 2002: 114). El motifi taşınmada, yeni yaşam alanı inşa etmede, avlanmada vb. kullanılmasıyla insanoğlunun en önemli organlarından biridir. Bundan dolayı tasarımsal olarak kilim, halı vb. birçok eşyada kullanılmaktadır.

Resim 28. El Motifleri (Erbek, 2002: 116-117).

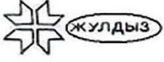

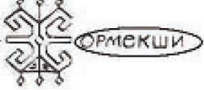

Resim 29. Türk Kilim Desenleri

(<https://edebiyatvesanatakademisi.com/hali-kilim-giysi-dokuma/turk-kilimlerinin-motifleri-desenleri-ve-anlamlari/2118>)

5. Kazakistan ve Anadolu'da Yaygın Olarak Kullanılan Motiflerin Tasarım Açısından Benzerlikleri

Aşağıdaki tabloda Kazakistan'da ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılan motiflerden Yıldız, Kuş, Koç Boynuzu, Göz, Baldak, Bereket, Gül, Boynuz motiflerinin birbirleriyle olan benzerlikleri tasarım yönünden karşılaştırılmıştır. Tabloya göre motiflerin birbirleriyle olan benzerlikleri noktasal ve çizgisel, lekeseldir. Motiflerin anlamları 3. ve 4. bölümlerde açıklanmış olmakla beraber bu açıklama ve benzerliklerden de anlaşılacağı üzere taşıdıkları anlamlar bakımından da ortak özelliklere sahiptirler.

Tablo 2. Kazakistan ve Anadolu'da yaygın Olarak Kullanılan Motifler

Motif Adı	Kazak Motifleri	Anadolu Motifleri
Yıldız		
Kuş		
Koç Boynuzu		
Göz		
Baldak		
Bereket		
Gül		
Boynuz		

Yukarıdaki tabloda Kazakistan'da ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılan motiflerden Yıldız, Kuş, Koç Boynuzu, Göz, Baldak, Bereket, Gül, Boynuz motiflerinin birbirleriyle olan benzeşimleri tasarım yönünden karşılaştırılmıştır. Tabloya göre motiflerin birbirleriyle olan benzerlikleri noktasal ve çizgiseldir. Motiflerin anlamları 3. ve 4. bölümlerde açıklanmış olmakla beraber bu açıklamalardan ve benzerliklerden de anlaşılacağı üzere taşıdıkları anlamlar bakımından da ortak özelliklere sahiptirler.

SONUÇ

Türkler tarihsel süreç içerisinde konargöçer şekilde yaşamış bu yaşantı seklide kültürel olarak diğer milletlerle etkileşimi sağlamıştır. Bu kültürel etkileşim yaşam biçimlerini etkileyerek toplumun anlam yüklediği motifleri etkilemiştir. Motifler bazen dokuma ve halı bazen de tasarım yönünden taşıdıkları anlamlarla o topluma etki etmişlerdir.

Bu çalışma da eski tarihi bir geleneği olan Kazakistan in motifleri geometrik ve tasarım formunda incelenerek anlamları araştırılmıştır. Kazak motifleri gerek çiçek gerek süs olarak ait olduğu toplumun istek ve düşüncelerini anlamlandırılması açısından önemlidir. Bu manada aynı etkileri Anadolu motiflerinde de görmekteyiz. Bu nedenle Türksöylü iki toplumun motifleri kaybolmaya yüz tutmuş motifleriyle beraber tasarım yönünden ve biçimsel olarak araştırılarak hem Anadolu hem de kazak motiflerinin birbirleriyle olan benzerlikleri karşılaştırılmıştır. Bundan dolayıdır ki Kazak motiflerinde çok kullanılan Kuş, Yıldız, Koç Boynuzu, Göz, Baldak, Bereket, Gül ve Boynuz desenleri Türk halı ve kilim motiflerinde kullanılan desenlerle tasarım açısından benzerlikler taşımaktadır.

Çalışma gelecek nesillere Türk dünyasının geniş coğrafyasında kültürel etkileşimleri motiflerle anlatması açısından önyak olacağını ve bu etkileşimle Türk dünyasında kültürel birliği de katkı sağlaması ayrıca bu sanatların devamlılığını sağlaması açısından önemlidir.

Kaynakça

- Akpınarlı, H. F. (2005), *Kızılderili ve Türk Kilimlerindeki Ortak Özellikler*. 6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi (Ankara, 21-26 Kasım 2005), Cilt: III, ss. 1021-1040, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Akpınarlı, H. F. ve Balkanal, Z. (2012). 16-18. yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen kumaşlarda bitkisel bezemelerin incelenmesi. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, Balkan Özel Sayısı 1*, 179-209.
- Alp, Ö. (1998). *Konya ve Yöresi Kilimlerinde Semboller*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Resim Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Alp, Ö. (2000). "Konya Yöresi Kilimlerinde Sembolik Motifler ve Oğuz Boyu Damgaları", *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu Bildirileri*, Isparta: Altuntuğ Matbaası
- Daşdağ, F. E. (2017). Görsel iletişimin tarihi, kültürel ve estetik nesnesi olan Diyarbakır surları ve sembolik motifleri. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*. 8 (2), (Özel Sayı), 307-318.
- Erbek, M. (2002). *Çatal Höyükten Günümüze Anadolu Motifleri*. Ankara: KTB Yayınları
- Er, B. ve Sarıkaya Hünerel, Z. (2012). Bir iletişim aracı olarak el sanatları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 169-177.
- Etikan, S. ve Kılıçarslan, H. (2012). Düz dokumalarda nazar inancı ve göz motifi. *ART-E Sanat Dergisi*, 5 (10), 103-121.
- Deniz G. (2015). *Aksaray Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili)*, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Dzhanibekov, Ö. (2019). Узбекали Джанибеков – государственный и общественно-политический деятель, ученый-этнограф, историк. - <https://www.caa-network.org/archives/15372>
- Gülensoy, T. (1989), *Orhun“dan Anadolu“ya Türk Damgaları – Damgalar, İmler, Enler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Gümüş, D. (2015). *Aksaray Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili)*, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kasımanov, S. (1995). *Qazaqtyn Qol Öneri. Almatı: Qazaqstan (ҚАСИМАНОВ, Садық (1995). Қазақтың Қол Өнері. Алматы: Қазақстан)*
- Mukanov, M.S. (1981). *Kazakhskaya Yurta (Kazak obası), Kainar, 1981*
- Mungan, M. ve Salman, A. (2003). Motif ve Desenlerin Yaşamımızdaki Yeri. *Ev Tekstili*, 36, 6-12.
- Oyman, N, R. (2019). Bazı Anadolu kilim motiflerinin sembolik çözümlenmesi. *Ariş Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 1 (14), 4-22.
- Özkan Tağı, S. ve Yerdenova, A. (2019). Geleneksel Kazakistan dokuma motiflerinin yeni tasarımlarda kullanılması. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (25), 120-134.
- Somuncuoğlu, S. (2011), *Sibirya“dan Anadolu“ya Taştaki İzler*. 3. Baskı, İstanbul: At-Ok Yayınları.
- Vishnevskaya O. A. Itira MI Early Saks of the Aral Sea. "İskit arkeolojisinin sorunları" M.1071, s.104.*
- Turganbayeva, S. (2009). *Цвето-орнаментальные категории как доминантная основа декоративно-прикладного искусства казахов. Sanat. Sayı 3.*
- Zhanibekov, Ö. (1991). *Eho... Po Sledam Legendy O Zolotoy Dombre. Almatı: Öner (ЖӘНІБЕКОВ, Өзбекәлі (1991). Эхо... По Следам Легенды О Золотой Домбре. Алматы: Өнер)*
- <https://caa-network.org/archives/15372>
- <https://caa-network.org/archives/15372>
- <https://orhaajans.com/kazak-kilim-kulturunde-sembooller-ve-suslemeler/>
- http://sanat.orexca.com/2009-rus/2009-3-2/shakhizada_turganbaeva